

УДК 349.6+340:008.2

ЕКОЛОГІЧНА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ ЮРИДИЧНОЇ ФУТУРОЛОГІЇ

ECOLOGICAL FUNCTION OF THE STATE IN THE DISCOURSE OF LEGAL FUTUROLOGY

Тополевський Р.Б.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Львівського державного університету внутрішніх справ*

Адам В.М.,

*кандидат юридичних наук,
викладач кафедри господарсько-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ*

Статтю присвячено особливостям екологічної функції держави із застосуванням засобів юридичної футурології. Проаналізовано спрямованість екологічної функції держави в майбутнє. Автори звертають увагу на межі застосування засобів юридичної футурології для довгострокового прогнозування у екологічній сфері.

Ключові слова: юридична футурологія, екологічна функція держави, правове прогнозування, сценарій майбутнього.

Статья посвящена особенностям экологической функции государства с применением средств юридической футурологии. Проанализирована направленность экологической функции государства в будущее. Авторы обращают внимание на границы применения средств юридической футурологии для долгосрочного прогнозирования в экологической сфере.

Ключевые слова: юридическое футурология, экологическая функция государства, правовое прогнозирование, сценарий будущего.

The article is devoted to coverage features of the environmental function state with means of the legal futurology. It is analyzed the future focus of environmental function of the state. The authors pay attention to scope of application of the legal futurology means for long-term forecasting in the environmental field.

Key words: legal futurology, ecological function of the state, legal forecasting, scenario of the future.

Постановка проблеми. Юридична футурологія – це спосіб осмислення та обговорення майбутнього у правовому контексті і з'ясування місця державно-правових явищ у майбутньому суспільстві.

Правова футурологія як складова загальнотеоретичної юриспруденції не визначає чітко майбутнього

права, однак намагається зазирнути за «ріг часу» з тим, щоб передбачити і приготуватися до можливих змін правових підходів. Водночас дослідники цієї сфери юриспруденції аналізують майбутнє правової системи з урахуванням цінності права як соціально-го явища і в контексті реалізації чи порушення прин-

ципу верховенства права. В цьому сенсі важливе значення має також урахування позитивної динаміки правової системи – правового прогресу. В цьому сенсі особливе місце посідає футуристична спрямованість екологічної функції держави.

Мета статті – з'ясувати особливості футуристичної складової екологічної функції держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Б. Біб (Barton Beebe) розглядає правову футурологію (legal futurism) як «вид правового дискурсу, який передбачає майбутнє і роль права у ньому» [1]. Таке передбачення може описуватися, наприклад, зростання ризику екологічного колапсу [2].

Однак більш поширеним є прогнозування спеціальних умов на макрорівні: наприклад, розвиток технологій зміни погоди [3].

Отже, рівень прогнозування та загальна скерованість прогнозу залежить як від об'єкта прогнозування, так і від позиції автора прогнозу або прогностичної моделі.

У сфері футуристичних аспектів екологічної функції держави варто виокремити дослідження академіка А.П. Гетьмана, який вказує, що під впливом глобалізації відбувається трансформація екологічної функції держави, мета якої полягатиме «в підпорядкуванні суспільства екологічному імперативу» [4].

Зазначимо, що це значною мірою пов'язано як з проблемою обмеженості ресурсів планети Земля, так і з тим, що людство досягло рівня, коли своїми зусиллями спроможне знищити власне середовище проживання.

Водночас футуристична складова екологічної функції держави все ще залишається недостатньо висвітленою у вітчизняній науковій літературі і потребує додаткового вивчення.

Виклад основного матеріалу. З'ясуємо роль і місце екологічної функції держави в контексті юридичної футурології.

Дослідження майбутнього правової системи може призвести до виповнення пропонованої моделі майбутнього права як «самовиконаного пророцтва», а також і до того, що певні зусилля правників дозволять запобігти формуванню небажаного стану правової системи, якщо футурологи виявлять наявність небажаних тенденцій. У цьому випадку чим далі в часі від точки прогнозування знаходиться небажана тенденція правової системи, тим менші зусилля слід вжити для запобігання втіленню кінцевої небажаної схеми розвитку правової системи.

Варто вказати на певні обмеження прогнозування розвитку суспільства протягом тривалого часу. Це пов'язано передусім з обмеженістю знань у футуролога в момент прогнозування щодо об'єкта дослідження. Причому похибка прогнозування зростає разом зі збільшенням строку прогнозування у зв'язку зі зростанням обсягу накопичення невеликих суспільних змін, які неможливо спрогнозувати.

Відоме передбачення Т. Мальтуса у праці «Нарис щодо закону народонаселення», за яким зростання населення за експонентою призведе до знищення популяції людини на планеті Земля у зв'язку з від-

ставанням сільського господарства у виробництві продуктів харчування, поки що не збулося, зокрема як завдяки зростанню інтенсивності виробництва харчової продукції в межах «зеленої революції», так і у зв'язку зі зниженням інтенсивності приросту населення в розвинутих країнах [5].

Водночас сам прогноз Т. Мальтуса призвів до появи численних досліджень проблематики перенаселення і дав достатньо цікаві результати, серед яких було встановлення так званого феномену «демографічного переходу», з яким стикалися економічно розвинені держави. Його зміст полягає в тому, що в державі, яка досягає певного рівня економічного і соціального добробуту, рівень народжуваності різко падає. Іноді нижче ніж рівень відтворення населення. Подібний ефект «демографічного переходу» передбачається і щодо людства в цілому, сповільнюючи приріст людей на планеті Земля до певної стабільної чисельності, щодо якої на сьогодні все ще ведуться дискусії.

У цьому відношенні саме створення державою умов сприятливого економічного та соціального розвитку для людини сприятиме вирішенню проблеми перенаселення, яка ще 100 років тому вважалася такою, що немає розв'язків.

З іншого боку, обмеженість моделей майбутнього суспільства і права тим сильніша, чим далі в майбутнє дослідник намагається зазирнути. Це пов'язано як зі зміною обставин, так і з обмеженістю засобів прогнозування. Наприклад, свого часу абсолютно не вирішуваною наявними правовими засобами була проблема зростання забруднення вулиць міст внаслідок збільшення поголів'я коней для перевезення мешканців міст, кількість яких постійно зростала. Однак із широким появою автомобілів ця проблема просто стала неактуальною.

Саме такий спосіб футуристичного мислення продемонстрували ініціатори та автори міжнародних договорів щодо статусу Антарктики.

Освоєння ресурсів Антарктики є дуже привабливим, однак розуміння того, що Антарктика належить всьому людству, призвело до формування згоди щодо заборони інтенсивних форм господарювання в Антарктиці в сучасному світі.

Варто зазначити, що в межах реалізації екологічної функції держави, передбачення можливих майбутніх негативних наслідків щодо сучасної діяльності набуває особливого характеру. Це пов'язано як з тим, що зміни в біосфері мають значну інерцію, так і з тим, що сучасна людина неспроможна повною мірою передбачити наслідки свого господарювання для екосистеми. Наприклад, використання річок Амудар'ї та Сирдар'ї для покращення водного режиму мешканців Середньої Азії призвело через десятиліття до фактичного зникнення Аральського моря, точніше до перетворення його на кілька озер, які продовжують зменшуватися. Внаслідок цього повністю змінилися умови життя та господарювання для осіб, чия діяльність була пов'язана з Аральським морем.

Окремо слід зазначити про міжнародно-правову складову діяльності держави у сфері реалізації

державою екологічної функції (зовнішня підфункція екологічної функції держави). При визначенні спрямованості міжнародної охорони природи В. Чичварін визначав її як таку, яка «здійснюється на благо теперішнього і майбутніх поколінь всього людства, являє собою сукупність міжнародних та національних заходів, що сприяють стійкому збереженню і гранично вигідному для країн використанню міжнародних природних багатств, і узгоджених дій держав щодо захисту природних ресурсів, які знаходяться під їх винятковим суверенітетом від негативного впливу природних факторів і нераціональних аспектів діяльності суспільства» [6, с. 9–10].

І саме у зовнішній підсистемі екологічної функції держави футуристична складова правового регулювання виявляється найбільше. Адже міжнародно-правові зобов'язання, які беруть на себе держави, встановлюють часові рамки, спрямовані в майбутнє на багато десятиліть вперед.

Держава, реалізуючи свою екологічну функцію, має обов'язок передбачати, прогнозувати та відвертати негативні наслідки господарювання людини.

До того ж можлива ситуація, коли неправильна оцінка певної діяльності як потенційно шкідливої, внаслідок чого її було обмежено, хоча насправді вона такою не є. В цьому відношенні обережність дій держави, пов'язана із запобіганням, має більш позитивний характер, аніж якби потенційно шкідлива діяльність не була визнана такою.

До таких елементів прогнозування майбутнього як підстава для певної діяльності держави в межах реалізації її екологічної функції можна зарахувати внесення загрозованих видів рослин і тварин у Червону книгу, утворення заповідників та заказників, захист водної смуги тощо.

Однак найбільш відомим прикладом правового регулювання в інтересах майбутнього в сенсі правової футурології є діяльність українських органів влади щодо забезпечення правового статусу територій забруднених внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, оскільки очищення цих територій від радіоактивного забруднення передбачає надзвичайно тривалий період виведення цих територій з обігу та запобігання поширенню радіоактивного забруднення на незабруднені та мало забруднені території.

Зосереджуючи увагу на екологічній функції держави в контексті правового прогнозування та правового впливу на майбутні суспільні відносини, доцільно з'ясувати суть ключових понять екологічної функції держави, таких як охорона, раціональне використання та відтворення довкілля.

Зокрема охорона довкілля передбачає таку діяльність держави щодо соціально-економічних процесів, наслідком має стати запобігання виснаженню екосистем, а так само запобігання їхнього знищенню та забрудненню, зупинення та попередження поглиблення погіршення деградованих екосистем.

Зверненість раціонального використання довкілля в майбутнє полягає в тому, що у своїй діяльності держава забезпечує комплексні дії щодо мінімізації користування вичерпними і невідновлюваними при-

родними ресурсами заради збереження для майбутніх поколінь частки цих ресурсів.

Що стосується відтворення довкілля, то її футуристичний аспект полягає в державній діяльності щодо збереження, відновлення та поліпшення наявних складових природного середовища. Тут варто вказати, що відтворення довкілля відбувається тут і зараз, а скористатися отриманими результатами можливо буде лише через багато років.

А.П. Гетьман досліджує сценарій майбутнього (як життєво необхідний для людства), при якому формуватиметься єдиний центр управління екологічною сферою. Однак зазначає, що «цілі оптимальної її реалізації обумовлюють лише можливість добровільної передачі деяких питань у відання компетентних міжнародних органів та організацій» при збереженні державного суверенітету таких країн у повному обсязі [4].

Отже, футуристичний сценарій розвитку екологічної функції держави передбачає посилення координації між державами з формуванням певного керівного центру. Можна дискутувати щодо форми та способів його створення, однак така тенденція до централізації виконання екологічної функції держави на міждержавному рівні присутня.

Він також вказує на те, що «значимість екологічної функції держави повинна зрости до рівня всеосяжної, що визначає суть її діяльності з подальшим переходом людства до іншої, нової цивілізації, яка не просто мала б на меті вирішити завдання дбайливого ставлення до навколишнього природного середовища та його ресурсів, але й докорінно змінити б сам імператив існування держави як такої, що призначена для збереження універсальної екосистеми». Таку цивілізацію він називає «екологічною цивілізацією» [4].

Інакше кажучи, саме екологічна функція держави є тим осердям, навколо якого в майбутньому розвиватиметься людське суспільство. Перехід до концепції «сталого розвитку» певною мірою дозволяє вирішити найбільш серйозні проблеми охорони довкілля, однак не вирішує її повною мірою. Лише футуристична складова екологічної функції держави, зверненість її в майбутнє, дозволяє розглядати її як вектор подальших змін людського суспільства.

У цьому відношенні прогнозування завдань, які стоять перед державою у сфері охорони довкілля та природокористування, повинно передбачати не лише коротко- та середньострокове прогнозування, але й довгострокове.

Висновки. Отже, футуристичний вимір екологічної функції держави дозволяє прогнозувати перебування суспільства в сторону екологічних пріоритетів, оскільки спроможність людства передбачати та запобігати екологічним катастрофам, передусім тим, які створюються внаслідок господарювання людини, є життєво необхідною для виживання людства, а звідси – і пріоритетність екологічної складової діяльності держави. До того ж саме від якості досліджень, здійснюваних на стику екології і правознавства, зокрема щодо питання екологічної функції держави і спроможності сучасної науки спрогнозувати і запо-

бігти екологічним загрозам людства, залежить майбутнє суспільства.

Щодо перспективних напрямків дослідження цієї проблематики, то слід зазначити про необхідність як поглибленого дослідження футуристичної складової

екологічної функції держави, так і застосування засобів юридичної футурології до інших функцій держави та розробку сценаріїв майбутнього розвитку системи функцій держави з урахуванням соціального та науково-технічного прогресу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Beebe, B., 2012. Fair Use and Legal Futurism. Forthcoming. Law & Literature. New York University: School of Law, no. 24. [online] Available at: <<http://ssrn.com/abstract=2083318>>.
2. Kysar, D.A., 2011. What Climate Change Can Do About Tort Law. Public Law Working Paper of Yale Law School, no. 215. Environmental Law, vol. 41, no. 1. [online] Available at: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1645871>.
3. Wood, L. D., 1977. The Status of Weather Modification Activities Under United States and International Law. Natural Resources Lawyer, vol. 10, no. 2, pp. 367–392.
4. Гетьман А.П. Екологічна функція держави в сучасних глобалізаційних процесах [Електронний ресурс] / А.П. Гетьман // Проблеми законності. – 2015. – № 4. – С. 145–153. – Режим доступу : <http://plaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/04/145-153.pdf>.
5. Malthus, T., 1798. An Essay on the Principle of Population. [pdf] London: St. Paul's Church-Yard. Available at: <<http://www.esp.org/books/malthus/population/malthus.pdf>>.
6. Чичварин В.А. Охрана природы и международные отношения / В.А. Чичварин. – М. : Международные отношения, 1970. – 287 с.